

ŽIVOT I RAD PROFESORA VIKTORA POGAČNIKA

1.

U proljeće 1932. godine, nakon ostavki ministara Nikole Prece i dr. Stanka Šibenika, imenovani su na njihovo mjesto profesor Stjepan Srkulj i profesor Viktor Pogačnik, te je prvi postao ministar građevina, a drugi ministar šuma i ruda. Hrvate iz Dalmacije zamijenili su Hrvati iz sjeverne Hrvatske. No za razliku od Srkulja, koji i danas zbog svojih povijesnih udžbenika skreće na sebe pažnju, Viktor Pogačnik je gotovo potpuno zaboravljen, te mu mi, zbog njegovih zasluga na prosvjetnom i socijalnom polju, a i zbog toga što je bio prvi ministar iz Podravine uopće, dugujemo određenu pažnju, utoliko više što su ga zaboravile sve enciklopedije. Podjelom svog života na bosansko-hercegovačko i podravsko razdoblje on je na oba područja ostao nedorečen i nepoznat, a kada se ova dva segmenta sastave dobije se izvanredno zanimljiva ličnost, čije postupke možemo objasniti i razumjeti. Izbivajući iz Đurđevca gotovo četrdesetak godina on je od nepovjerljive đurđevačke sredine po povratku bio teško prihvaćan. U toku boravka u Mostaru usvojio je najčišći štokavski govor, a u politici nije slijedio osjećaje i raspoloženja naroda, već je poput svakog profesora nastojao narod poučavati, namećući mu svoje mišljenje, koje nije rado prihvaćano, jer je narod već izgradio svoju vlastitu filozofiju u okviru opozicije prema beogradskom režimu.

Viktor Pogačnik rođen je u Đurđevcu², prosinca 1874. i umro je u Đurđevcu 25. srpnja 1945.¹ Otac Valentin bio je stolar i član jedne od triju obrtnih zadruga², a bio je oženjen s Josipom Šavor. Dva sina i jednu kćer bilo je teško podizati, jer je i posla i zemlje bilo malo. Velikim žrtvovanjem sinovi Danimir³ i Viktor nastavili su školovanje poslije osnovne škole, a kćer Marija je ostala kod kuće do udaje.⁴

2. ŠKOLOVANJE

Prva tri razreda gimnazije Viktor Pogačnik polazi na Velikoj gimnaziji u Zagrebu u gornjem gradu. U glavnom imeniku I a razreda za g. 1886'87. navedeno je, da Viktor Pogačnik stanuje u samostanu milosrdnih sestara u Frankopanskoj ulici i da mu je razrednik Ivan Baričević, koji mu predaje i hrvatski i latinski jezik. Pogačnik sluša povijest i zemljopis kod profesora Vjekoslava Klaića, njemački kod Dragutina Kudliča, matematiku i prirodopis kod Josipa Jande te risanje kod Milana Rogulje, dakle ima odlične nastavnike, iako u prvom polugodištu ne i odlične ocjene.⁵ Naime, njegovi kolege su Koloman Frank, sin dr. Josipa Franka, Šandor Drašković, čiji je otac Teodor dugoselski veleposjednik, i drugi čiji su očevi bili posjednici, učitelji i kvalificirani radnici čeških i njemačkih prezimena, koji su već u obiteljskom domu imali dopunsku nastavu koju Pogačnik u malom Đurđevcu nije mogao imati. U drugom razredu gimnazije kolege mu imaju još uglednije roditelje.⁶ Eugen Bothe, tvorničar pokućstva na Savskoj cesti 25 u Zagrebu je otac Miroslava, Ladislav Biederan ima oca koji je vlasnik dvorca Brezovice, otac Pavla Franića bio je podžupan, a najbolji učenik u razredu je Ivan Lorković, sin Blaža Lorkovića, prvog

Br. 211.

ARHIV HRVATSKE
ZAGREB

Švjedodžba.

Gospodin *Viktor Pogačnik*, rođen 1874
položio je predispit iz *arheologije*
s *izvrsnim* uspjehom.

Dekanat mudroslovnoga fakulteta Kr. sveučilišta
Franje Josipa I.

U Zagrebu dne *12. srpnja 1897.*

Dr. M. Lepelj
o. g. dekan.

Svjedodžba Viktora Pogačnika o položenom ispitu arheologije 1897. godine.

predavača političke ekonomije na Pravnom fakultetu u Zagrebu i autora niza gospodarskih članaka u zagrebačkoj štampi. Ivan Lorković je kasnije postao jedan od istaknutih predstavnika "Ujedinjene hrvatske i srpske akademske omladine" koja je 1897. objavila almanah **Narodna misao**, da bi potkraj 1905. kao vođa Hrvatske napredne stranke, ušao u Hrvatsko-srpsku koaliciju od čijih se ideja udaljava tokom prvog svjetskog rata, i poslije rata sve više približava Stjepanu Radiću.⁷ Marljivošću i postojanošću ističe se i Pogačnik, te je rješenjem zemaljske vlade br. 5071 od 17. lipnja 1887. bio oslobođen plaćanja školarine, što je oca Valentina znatno odteretilo u vrijeme polaska trećeg razreda 1888'1889. kada mu je razrednik dr. Petar Tomić, a kolega ne samo Ivan Lorković već i Rudolf Jambrišak, sin uglednog zagrebačkog graditelja Janka.⁸

Međutim u jesen 1889. Pogačnik prelazi na Kr. veliku gimnaziju u Požegu i stanuje u nadbiskupskom sirotištu. Požeška gimnazija imala je u to vrijeme odlične profesore, koji su bili poznati u kulturnom i znanstvenom životu Hrvatske: dr. Dane Gruber, autor "Povijesti Istre" (1924) predaje mu povijest, Oton Kučera fiziku, Gjuro Blažeković latinski i hrvatski jezik, a Janko Komplanc njemački.⁹ Pogačnik završava sve razrede s odličnim uspjehom i nalazi se među najboljima.

U jesen 1894. Pogačnik se upisuje na Filozofski fakultet u Zagrebu i odabire za glavni predmet klasičnu filologiju, a za sporedne arheologiju, hrvatski jezik i filozofiju. Sluša grčki jezik kod dr. Augusta Musića, arheologiju kod dr. Milivoja Šrepela, hrvatski jezik kod dr. Maretića, itd. Na kraju studija latinska domaća ispitna radnja nosi mu naziv "Neka se ocijeni Hidžin prijevod Horacijevih oda" (74 stranica), prva grčka domaća ispitna radnja ima naslov "Neka se raspravi pitanje, je li Sofoklov Edip kralj doista tragedija sudbine" (83 stranice), a druga grčka domaća radnja nosi naslov "Neka se iz Sofoklova Filokteta stihovi 676-729 na hrvatski prevedu i svestrano, a poglavito gramatički i metrički istumače" (53 stranice).

Pedagoška radnja imala je naslov "Uzgojni elementi u Sofoklovom Filoktetu i njihova upotreba u školi" i ova radnja, koja ima 77 stranica, očuvana je u materijalima ispitne komisije za završni ispit u svibnju 1899. godine, koja ima i karakter stručnog ispita.¹⁰ Ova radnja je i danas aktualna i suvremena. U njoj Pogačnik brani nastavu klasičnih jezika, te se konfrontira s dr. Gjorđem Protićem, koji u objavljenom radu "O relativnoj vrijednosti klasične nastave i nastave u prirodnim naukama" misli suprotno.¹¹ Pogačnik pobija stanovište Protića, a to je očito i stanovište zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, tvrdeći da se filologija ne treba uzimati tako, kao da će svi učenici biti filolozi, već da treba imati na umu da i "filologija ima biti uzgojno sredstvo" (str. 18), te se koristi ondašnjom evropskom literaturom (Tuiskonom Zillerom, Glöcknerom i drugima), a citira i jedan rad koji je izašao u sremskokarlovačkom časopisu **Novi vaspitač** 1898. godine. Pogačnik pita što bi ostalo od moderne obrazovanosti kada bismo se "morali razdružiti sa svim onim što pripada klasičnoj starini", tvrdeći da je klasična literatura temelj cijeloj ostaloj obrazovanosti i terminologiji, a onda na primjerima Sofoklovih stihova dokazuje poučnost filologije. Vrlo je zanimljiv umetak na jedanaestoj stranici radnje, koji i nema uže veze s tekstom, a koji je očito rezultat Pogačnikovih razmišljanja o suvremenosti. Pogačnik piše: "Današnji "slobodni" čovjek, kad zapane u tako ropstvo, a to se događa ogromnoj većini, što imamo prilike vidjeti svaki dan, podnosi to ropstvu mnogo teže, nego li je rimski rob nosio lance i nosiljku svojega gospodara. On je znao, da je već porodom osuđen na to, ali ga je ipak tješila nada, da će se mozebiti ipak jednom osloboditi. Današnji pak moderni robovi, a gledamo ih danomice (očito misli na radnike, opaska MKD), muče se i nastoje da se otnesu tih spona, koje ih stežu ne samo oko ruku i nogu, već i oko srca, pa treba da svaku riječ prije dva i tri puta meću na vagu, nego li će je pustiti, jer povrijede li nečiju osjetljivost, mogao bi taj stegnuti spona i do posljednje karike, a on ako hoće neka trpi, ili mu je slobodno reći kao čovjeku "slobodnu": ja ne ću da više robujem. Malo ih je, koji protiv toga podižu svoj "slobodni glas", već se ogromna većina skućuje pod gadni i sramotni jaram, koji ne tišti šiju, već srce i dušu, ako ćute da je imadu. To boli i peče, to je stanje mnogo gore, nego li je bilo stanje nekih robova u rimskoj državi. Čovjek zna, da je slobodan, da mu tu slobodu zajamčuju zakon i pravica, ali ga različite prilike

Veleslavno poveriteljstvo ku. poijecenstva
za ispitivanje kandidata gimnazijskog
i realnog učiteljstva!

Snjerno potpisani molim veleslavno
poveriteljstvo, da mu dozvoli pristiti,
priti k ispitku iz klasične filologije
kao glavne stanke za cijelu gimnazijsku
učiteljsku, a iz hrvatskoga jezika kao
sporedne stanke za nižu gimnazijsku
u svibanjskom roku godine 1899.

Molbi priloge:

- A.) 1.) Ugododabu zrelosti pod A./
B.) 2.) Apvolutorij pod B./
C.) 3.) Ugododabu pedagozijskoga seminara
pod C./
D.) 4.) Ugododabu o predispitku iz arheologije pod D./
E.) 5.) Ugododabu o predispitku iz hrvatske historije pod E./
F.) 6.) Opis života pod F./
- Potpisani priloge izostanu pedagozijskom
radnju, te molim veleslavno poveriteljstvo, da bi
ga izvoljelo oprostiti i u pedagozijskoj radnji,
u slučaju iste prilozi, da priloga
radnja zadovoljava. Prilog pod F./
Nadajući se, da će mu veleslavno poveriteljstvo
molbu uslišati ostaje

u Zagrebu, dne 19. spnja 1898.

Viktor Pogačnik
kand. gimn. učiteljstva

Molba Viktora Pogačnika da mu se dozvoli polaganje završnih ispita iz klasične filologije
i hrvatskog jezika 1898. godine.

prisile na to, da se odreče slobode svoje, pa pušta, da mu "moćni prijatelji" čupa iz srca uvjerenje, pa mora da radi kako ovaj hoće. Gdje je tu sloboda" (str. 11-12). Ovaj pasus radnje gotovo simbolizira Pogačnikov život, koji je uvijek bio sputan činovničkom plaćom i određen mirovinom u raspeću između obitelji i službe.

U svakom slučaju bilo bi zanimljivo saznati da li je Pogačnikova kritika nastave klasičnih jezika u Bosni i Hercegovini bila presudna, da je on nakon jednogodišnjeg rada na gornjogradskoj velikoj gimnaziji u svojstvu pomoćnog učitelja i suplenta, gdje je započeo raditi 1. rujna 1898., slijedeće mjesto dobio u istom svojstvu na mostarskoj velikoj gimnaziji, gdje ga nalazimo 6. listopada 1899. godine. Možda ga je na ovaj potez uputio i njegov zagrebački stanodavac Stjepan Basariček, pedagoški pisac i urednik *Napretka*, koji mu je postao i tast nakon što je Viktor Pogačnik oženio njegovu kćerku Anku, postavši tako i šogor istaknutog radnika na socijalnom i karitativnom polju dr. Đure Basaričeka, koji je ubijen u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. lipnja 1928. Naime, plaće prosvjetnih radnika u Bosni i Hercegovini bile su mnogo veće nego u Hrvatskoj i Slavoniji, a pored toga upravo te godine dovršena je u Mostaru i monumentalna zgrada gimnazije u pseudoarapskom stilu, čija se je ljepota nadaleko pročula.¹²

3. POGAČNIK NA RADU U PROSVJETNIM INSTITUCIJAMA BOSNE I HERCEGOVINE

Kada je 6. listopada 1899. Pogačnik počeo predavati latinski i grčki jezik na Velikoj gimnaziji u Mostaru bila je to druga škola te vrsti u Bosni i Hercegovini, otvorena tek 1893. godine, dakle punih četrnaest godina nakon gimnazije u Sarajevu. Kalayeva austrougarska namjesnička vlast bojala se domaće inteligencije, te ju je nastojala stvarati u što manjem obujmu.¹³ Pogačnik dobiva i razredništvo šestog tada najvišeg razreda, te je ovu generaciju i izveo na veliku maturu 1901/1902. godine, kada je već bio pravi učitelj.¹⁴ Treba naglasiti da je u to vrijeme, zahvaljujući nastavnicima gimnazije, ali i nastavnicima trgovačke škole (osn. 1885), prve osnovne škole (osn. 1879), druge osnovne škole (osn. 1891), srpske osnovne škole (osn. 1850), rimokatoličke ženske škole (osn. 1872) i privatne njemačke škole (osn. 1891), te nastavnicima brojnih drugih intelektualaca u gradu, Mostar već imao bogat društveni, kulturni i politički život, i Pogačnik se dosta dobro snašao. Povezan je kasnije s organizacijom *Napretka*, ali vodi i odlično opremljenu biblioteku gimnazije, te preko njega dolaze u Mostar i izdanja Matice hrvatske iz Zagreba. Preko biblioteke razgovara i kontaktira s učenicima i izvan nastave, pa je njegov učenik i Ivan Krndelj, koji 1907/8. polazi u Mostaru šesti razred gimnazije, a koji kasnije postaje istaknuti rukovodilac u sindikatima Bosne i Hercegovine, te Hrvatske.¹⁵ Teško je sa sigurnošću tvrditi da je Pogačnik djelovao, i da je mogao djelovati izvan okvira utvrđene prosvjetne politike Benjamina Kalaya, koja je naglašavala katoličku religiju uz puno pokoravanje vlastima, i nacionalnu neopredjeljenost, pa se je do 1907. godine i naš jezik nazivao "bosanskim", iako nije postojala bosanska nacionalnost. Direktor mostarske gimnazije od 1900. do 1910. profesor Dragutin Kudlich, koji je bio Pogačniku profesor još na zagrebačkoj gimnaziji, pazio je, da se i učenici i profesori ponašaju u okviru disciplinskih propisa, pa je "svjedodžba o vladanju" bila važan faktor kod profesorskog napredovanja u viši razred. Učenici se nisu smjeli udruživati u društva, a i profesori su mogli djelovati javno samo potajno i anonimno. Međutim u *Spomenici* mostarske gimnazije se navodi, da iako su svi profesori u prvoj generaciji gimnazije bili doseljenici iz Monarhije "...ni ovaj kadar koji je bio pretežno slovenskog porijekla nije se mogao nikada u cjelini mobilisati na bezrezervnom širenju habsburške politike u školama u Bosni i Hercegovini".¹⁶ Vjerujem da se Pogačnik pridržavao katoličanstva ali mislim da je ipak imao sklonosti i za hrvatstvo, što potvrđuje njegova aktivnost u Hrvatskom kulturnom društvu *Napredak*, u širenju izdanja Matice hrvatske, a možda i kroz doticaje s franjevcima, koji su 1889. svoju franjevačku gimnaziju vratili iz Ljubuškog na Široki brijeg (danas Lištica), a s kojima je Pogačnik i tokom prvog svjetskog rata na zbrinjavanju gladne hercegovačke djece u sjevernu Hrvatsku ostvario zavidnu suradnju.

Školovan na zagrebačkom sveučilištu, koje je i osnovano 1874. u doba bana Mažuranića sa ciljem da prenosi evropsku kultru i narodnu prosvjetu, shvaćajući ju kao harmoničan spoj evropske kulture i nacionalnih izvora, Pogačnik je svakako djelovao na toj liniji. Osim djece činovnika na mostarskoj gimnaziji su se školovala i djeca hercegovačkih seljaka i nadničara i obrtnika, a iz gimnazije su izašli kadrovi od kojih su mnogi ostavili snažan trag u kulturnoj i političkoj povijesti Bosne i Hercegovine. Kažnjavanje profesora Bartola Inhofa i Lea Jamnickog 1901. godine zbog rada u hrvatskom pjevačkom društvu "Hrvoje" u Mostaru, događaji oko pobune naroda protiv bana Khuena Hedervarya u Hrvatskoj, kao i slom obrenovičkog apsolutizma 1903. godine, prisiljavali su Pogačnika da bude izvanredno oprezan u bilo kakvoj političkoj aktivnosti, pa su mu se latinske teme ipak činile "najneopasnije" za djelovanje na slobodarski način.¹⁷

Znanstvena djelatnost Pogačnika pada upravo u vrijeme njegovog boravka u Mostaru. Objavio je - koliko danas znamo - četiri potpisana rada: "Kako je Hidža Dubrovčanin preveo Horacijeve ode?" - *Školski vjesnik*, (Sarajevo), 1899, 75-95 i 462-489; "Za klasičnu nastavu". - *Isto*, 1900, 733-6; "E pa bistrimo!" - *Isto*, 1900, 925-8;¹⁸ Duša u Homerovih ljudji. - *Trinaesti godišnji izvještaj Velike gimnazije u Mostaru* objavljen na kraju školske godine 1906'1907, Mostar 1907, 3-44.¹⁹ Vjerojatno ima i dosta nepotpisanih članaka, ali to možemo samo pretpostavljati, a ne i dokazati.

Aneksiona kriza 1908. uzburkala je sve duhove, pa je i na mostarskoj školi postalo nemirno. Premješteni su i Pogačnik i Kudlich. Pogačnik je imenovan 1908. za upravitelja Više djevojačke škole u Sarajevu, a kada je otvorena i ženska preparandija 1911., postaje upravitelj Muške učiteljske škole, koja je od 1891. bila smještena u novoj zgradi na obali Milljacke. Bilo je to izvanredno važno mjesto, budući da je Bosna i Hercegovina oskudijevala na učiteljskim kadrovima, pa su sve do 1886., kada je učiteljska škola bila osnovana, kadrovi bili bivši oficiri. Broj učenika u učiteljskoj školi ni u doba Pogačnika nije bio velik (oko 75), pa se mogla posebna pažnja posvetiti svakom učeniku, a biografije mnogih učenika te škole pokazuju da se osim zvaničnog odgoja propisanog vladinim uredbama i propisima dobivao i drugi, narodni, odgoj. Osobito velika pažnja posvećivana je i gospodarstvu, jer je škola imala vrt od tri tisuće kvadratnih metara, pa se učilo vrtlarstvo i pčelarstvo što je utjecalo kasnije na unapređivanje ovih privrednih grana na selu.²⁰

Od 1913. do 1915. Pogačnik je inspektor narodnih, trgovačkih i učiteljskih škola u Bosni i Hercegovini, te je mnogo pridonio da škole budu dobro organizirane i opremljene pomagalicama, što ističe i nepoznati autor u Virovitičkom hrvatskom glasniku, tj. da je Pogačnik "...kao prosvjetni radnik u Bosni i Hercegovini imao velikih zasluga i znatnih uspjeha".²¹

4. RAD VIKTORA POGAČNIKA NA SOCIJALNOM PLANU U BOSNI I HERCEGOVINI

Organizacijske sposobnosti dovele su do prebacivanja Pogačnika iz prosvjete u zemaljsku vladu i to upravo na socijalni plan.²² Bilo je to 1916., dakle upravo u vrijeme kada je fra Didak Buntić počeo govoriti i pisati o patnjama naroda i djece u Hercegovini, i kada je predsjednik odbora za zaštitu porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije dr. Josip Šilović preko svog tajnika dr. Đure Basaričeka poradio da se organizira akcija za prebacivanje gladne djece iz Hercegovine u sjeverne krajeve Hrvatske. Dr. Đuro Basariček bio je, kako sam već napomenula, šogor Viktora Pogačnika. Kao referent zemaljske vlade Bosne i Hercegovine, zadužen za socijalnu politiku, Pogačnik je postao spona između Hercegovine i Hrvatske. Njegovom inicijativom zaposlen je u Šilovićevom Središnjem odboru dr. Pero Rogulja, Pogačnikov učenik iz mostarske gimnazije, te je do kraja rata prebačeno u plodne krajeve sjeverne Hrvatske i Slavonije, pa i u Bačku i Banat i Srijem, ali osobito u Podravinu, desetak tisuća djece. U izdanim monografijama o ovoj akciji cijela zasluga za spašavanje hercegovačke djece pripisuje se fra Didaku Buntiću, međutim vijesti u novinama i u *Narodnoj zaštiti* govore o

velikom angažiranju učiteljskog kadra na ovoj akciji, te pune podrške zemaljske vlade Bosne i Hercegovine na jednoj, a Šilovićeve i Basaričekove organizacije, koja je prerasla u "narodnu zaštitu", na drugoj strani.²³ Djeca su smještena u pojedine obitelji, a zanimljivo je, da je prihvat djece bio naročito velik na koprivničkom i đurđevačkom kotaru, te da su djeca ovdje srdačno prihvaćena. Jasno da je Pogačnik imao i mnogo drugih zadaća na svojoj funkciji socijalnog referenta, jer je bijeda i nevolja zahvatila gotovo svaku obitelj u Bosni i Hercegovini.

Po završetku prvog svjetskog rata Bosnu i Hercegovinu moraju napustiti činovnici Austrijanci, pa i mnogi Česi i Poljaci. Pogačnik međutim ostaje u Sarajevu i postaje vladin povjerenik odjeljenja za socijalnu politiku, te zajedno s povjerenikom za prehranu nastoji pravično podijeliti hranu koja se uspjela nabaviti u zemlji ili iz inozemstva.²⁴ Pogačnik radi uporno i mnogo kako bi došlo do stišavanja revolucionarne situacije koja je svoj korijen imala u socijalnoj bijedi. To je i razdoblje priprema za stvaranje modernog socijalnog zakonodavstva, osobito zakona o zaštiti radnika i zakona o socijalnom osiguranju, budući da je Kraljevina SHS bila obavezna na primjenu odluka Međunarodne organizacije rada koja je radila u okviru Lige naroda od početka 1919. Vrlo brzo, nakon što je ban Matko Laginja izdao u Hrvatskoj Uredbu o osamsatnom radnom danu, ovaj primjer slijedi i Bosna, koja je imala velikih potresa na socijalnom planu zbog brojne radne snage u velikim šumskim i kemijskim poduzećima, koja sada rade slabo ili nikako budući da ih zahvaća proces prestrukturiranja kroz nacionalizaciju stranog kapitala. Socijaldemokratski, odnosno komunistički list *Glas slobode* piše o brojnim štrajkovima i tarifnim pokretima i uopće vrlo neuređenim proizvodnim odnosima u Bosni i Hercegovini po završetku prvog svjetskog rata.

Međutim, to je i vrijeme živog stranačkog diferenciranja i niču i stranke i brojni lokalni listovi. Pogačnik je bio član Hrvatske pučke stranke, ali kada je ova prestala djelovati prelazi Hrvatskoj težačkoj stranci koja je pripadala Hrvatskoj zajednici²⁵. Osnovne misli koje je istaknula ova stranka kao svoj program bile su: 1. Narodno i državno jedinstvo svih Srba, Hrvata i Slovenaca te rad na prisajedinjenju neoslobođenih krajeva (misli se dio Dalmacije i Istre koji su bili pod talijanskom okupacijom) opaska MKD); 2. Postupno izravnjanje svih plemenskih i konfesionalnih opreka na osnovi ravnopravnosti isključujući bilo kakve povlastice ili prevlast jednog plemena ili plemenskog imena nad drugim ili jedne pokrajine nad drugom; 3. Pravna i socijalna jednakost svih bez razlike; 4. Vladanje socijalne pravde i javnog morala u narodnom i državnom životu; 5. Potpuno provođenje demokratskih načela o suverenitetu naroda, po kojem narod odlučuje o svim poslovima državnog života.²⁶

Poslije izbora za Konstituantu položaj Pogačnika je uzdrman dominacijom Jugoslavenske muslimanske stranke i radikala. Dr. Milan Srškić, dotadašnji predsjednik bosanske zemaljske vlade bio je izabran u sarajevskom izbornom okrugu za poslanika na radikalnoj listi. U biranju da li pridržava poslanički mandat ili predsjedničko mjesto, on se je odlučio za prvu soluciju, pa je za njegovog nasljednika odmah došlo do prestrukturiranja pokrajinske vlade, pri čemu su stradali osobito činovnici hrvatske narodnosti. Prema činovnicima Hrvatima postupalo se tako da "... ni Jobovo strpljenje nije moglo da to preko sebe preturi", pa su Hrvati nazivani crno-žutima (boja austrijske zastave), ili frankovcima. Uspriko najsolidnijem i najpoštenijem radu ni kod Viktora Pogačnika nije bilo zaboravljeno da nije Solunac i da je bio odan austrougarskom režimu, pa je bez obrazloženja umirovljen iako je imao samo 22 godine, sedam mjeseci i 15 dana radnog staža, pa mu je mirovina bila vrlo mala. Pogačnikovo umirovljenje objavljeno je na prvoj stranici službenog lista pokrajinske vlade ovim riječima: "Njegovo Kraljevsko Visočanstvo Naslednik Prestola Namesnik Aleksandar ukazom od 21. aprila 1921. stavio je povjerenika socijalne politike u IV. činovnom razredu pri zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu Viktora Pogačnika u stanje mira s penzijom koja mu prema godinama službe pripada," i istim aktom postavljen na njegovo mjesto Abduselambeg Hrasnica, čiji je rođak dr. Hrasnica bio narodni poslanik.²⁷

Nezadovoljan, duboko uvrijeđen kao čovjek koji je savjesno obavljao svoj posao, Pogačnik

reagira u *Hrvatskoj slozi* člankom "Zaboravljeni".²⁸ On apelira na one, koji dokazaše "... da nemaju srca za one, koji su svojim tihim radom gradili osnovu slobodi naše države neznajući da će mjesto nagrade žeti krutu nezahvalnost". I dalje: "Pa zar naši penzioneri nijesu invalidi u pravom smislu, kad im je država ispila i posljednju kap životnog soka? Zar je njihov patriotizam na nižem nivou od nadeljenja svih ratnih invalida, kojima su svojim tihim, ali uzgojnim i pomoćnim radom omogućili herojsku borbu za dom i rod?" Ovaj vapaj čovjeka u najboljoj životnoj dobi i s golemim životnim iskustvom bio je vapaj na koji nitko nije reagirao. Sistem smjenjivanja kadrova bio je utvrđen i provođen je nesmiljeno u korist mladih, solunaških ili režimu upotrebljivijih kadrova. U takvim prilikama Pogačnik donosi odluku da napusti Bosnu i da se vrati u rodni kraj, gdje je imao starog oca.

5. POGAČNIK KAO POSLANIK U OSJEČKOJ OBLASNOJ SKUPŠTINI

Život u Đurđevcu sve do 1927. teče skromno i primjereno malenoj mirovini. S pažnjom prati što se zbiva na političkom planu i povremeno dolazi u vezu s Đurom Basaričekom, te ulazak Stjepana Radića u vladu doživljava kao renesansu i obnavljanje slobodarskih tradicija Hrvata i seljaka, a tako i oblasti shvaća kao mogućnost djelovanja biranim predstavnicima u oblasnim samoupravama, pogotovo stoga što se osječka oblast poklapala znatnim dijelom sa slavonskom i podravskom regijom. Na izborima, održanima 24. siječnja 1927., Viktor Pogačnik je izabran u skupštinu osječke oblasti na listi Hrvatske seljačke stranke, pa se tako našao u skupštini s još 77 zastupnika, među kojima su bili i seljaci Franjo Novaković iz Molva i Valent Milek iz Virja, te Franjo Torbašinović iz Kloštra, a i Milan Šohinger, obrtnik iz Pitomače.²⁹ Hrvatsko seljaštvo je od oblasti očekivalo mnogo. Oblast je morala rješavati poslove narodnog zdravlja, poljoprivrede i voda, trgovine i industrije i socijalne politike, pa su u njenoj nadležnosti bile bolnice, unapređenje seljačkog gospodarstva, regulacija Drive i Save, obrtne škole, razni dobrotvorni zavodi i drugo. Međutim, ne samo da su sve skupštinske odluke išle na potvrdu višoj vlasti, gdje su mogle biti stornirane, već se ni financijsko pitanje oblasti nije reguliralo onako kako bi trebalo. Umjesto prelijevanja novčanih sredstava iz državnog budžeta za poslovanje oblasti, budući da su i poslovi bili preneseni, oblasni proračun, izrađen krajem 1927. bio je osnovan na uvodenju vrlo visokih oblasnih prireza, što je bilo protivno onome što je Pogačnik, predsjednik financijskog odbora, ne znajući ni sam kako će se budžet formirati, rekao na prvoj sjednici oblasne skupštine, tj. da oblasna skupština neće propisivati nikakve nove terete.³⁰ Vrlo brzo rad oblasti je blokiran preko velikih župana, koji su vrlo rijetko, a poslije atentata u Narodnoj skupštini od 20. lipnja 1928. i nikako, sazivali oblasne skupštine. Velikog župana dr. Ljudevita Gaja zamjenjuje dr. Ivan Frančić, rođen u Bjelovaru, da bi ovaj već 14. listopada 1927. bio umirovljen a za župana imenovan Radmilo Vujović, dotadanji župan bregalničke oblasti iz Štipa, a ovoga nasljeđuje u veljači 1928. dr. Marijan Hanžeković, koji je do tada bio veliki župan u Karlovcu. On nakon 20. lipnja 1928. obavlja svoju funkciju kao komesar do proglašenja šestosiječanjske diktature, kada ga smjenjuju dr. Juraj Kučić i Ante Perković. Kratkoća mandata velikih župana posve je onemogućila njihovo dobro funkcioniranje, jer tek što bi se upoznali s novom sredinom, već bi bili smijenjeni ukazom odozgo. Nade naroda da će nešto dobiti putem djelovanja oblasti sve su se više rasplinjavale, a porezni tereti za narod bili su neodrživi, jer je agrarna kriza poslije 1926. djelovala na snižavanje cijena poljoprivrednih proizvoda i škare cijena u korist industrijskih proizvoda činila sve otvorenijima.³¹ Seljaci su trebali prodavati sve više proizvoda kako bi namirili državni, oblasni i općinski porez, pa je i nezadovoljstvo bilo veliko, a povišenje oblasnog proračuna od 18. 596.234 dinara u 1927. na 36.908.269 dinara u 1928. značilo je i veći prirez.³²

Događaj u Narodnoj skupštini 20. lipnja 1928., kada je ubijen i Pogačnikov šogor Đuro Basariček Pogačnik doživljava kao obiteljsku tragediju, jer tada postaje i skrbnik Jelke Basariček i njene djece Borisa, rođ. 28. VI 1920. i Ljube (Bebe) rođene 26. X 1908., koja nije bila sposobna za privređivanje. Međutim Pogačnik nije atentat doživio onako kako su ga doživjeli drugi

političari koji su tražili raskid s Beogradom. Pogačnik nastavlja sa svojim shvaćanjem da jugoslavenstvo još ima budućnosti ako se radi pošteno, pa tako nastavlja s politikom Đure Basaričeka, koji je bio prvi Hrvat iz redova Radićeve stranke, koji je došao u Beograd još za vrijeme Ustavotvorne skupštine 1920. tražeći mogućnost sporazumijevanja s vladinim strankama.³³ Lomljenje ionako krhkih veza između Hrvatske seljačke stranke i režima Pogačnik ne shvaća suviše ozbiljno, pa vrlo teško prihvaća razdoblje šestosiječanjske diktature, kada je obustavljen rad svih nacionalnih stranaka i ukinute sve forme samouprave, a teror zamijenio slobodoumlje koje je u nekakvoj mjeri ipak postojalo do tog vremena. Pogačnik ponovno postaje bivši političar koji živi u Đurđevcu i čeka bolja vremena.

6. POGAČNIK KAO MINISTAR ŠUMARSTVA I RUDARSTVA

Dvije godine izolacije od svake javne aktivnosti za vrijeme diktature nije promijenilo Pogačnika. U vrijeme proglašenja Ustava 1931. on ima 57 godina pa je već u godinama kada vrijeme brže teče i kada se kod većine ljudi gubi sposobnost prilagođivanja novim promjenama. Čvrsto vjerujući da ideja Jugoslavije nije istrošena on na izborima u studenom 1931. istupa kao disident zabranjene Hrvatske seljačke stranke u đurđevačkom kotarui biva izabran kao što je dr. Vladimir Malančec bio izabran u koprivničkom, Viktor Fizir u ludbreškom i dr. Lavoslav Hanžeković u križevačkom kotaru, jer je "ispravan, nesebičan i pošten" i "među narodom poštivan".³⁴ Bilo je to vrijeme velike svjetske depresije, koja je sve žešće podrivala svaki seljački dom. Država zavodi krajnju štednju, pa su i budžeti banovina za 1932/33. toliko smanjeni, da banovinske uprave nisu mogle normalno poslovati.³⁵ Ministri u vladi dr. Vojislava Marinkovića, koja je formirana početkom travnja 1932., imaju velikih problema, pa su se u

Viktor Pogačnik kao ministar 1932. godine.
(Presnimak Elizabete Wagner).

velikoj nedoumici našli i ministar unutrašnjih poslova dr. Milan Srškić, nekadanji predsjednik bosanske pokrajinske vlade i ministar šuma i ruda dr. Stanko Šibenik. Naime, suđenje inspektoru dr. Žarku Miletiću, autoru Zakona o zaštiti male domaće drvarske industrije i inicijatoru revizije dugoročnih ugovora za eksploataciju šumske mase koje je država sklopila s velikim pilanskim poduzećima, ukazali su na neracionalno gospodarenje šumama i na velike ekstraprofite koje je ostvarivao strani kapital uloženi u ta poduzeća. Bila je to prva velika šumska afera za kojom tri godine kasnije slijedi Našička afera koja je ukazala na potkupljivost državnog aparata i na neravnopravan odnos sitnih domaćih pilana u odnosu na velike pilane.³⁶ Tek postavljeni ministar šuma i ruda dr. Šibenik podnosi ostavku zajedno s ministrom građevina Nikolom Prekom.³⁷ Došlo je do vladine krize pa su se tražile pogodne ličnosti za ispražnjene resore. Srškić se sjetio Pogačnika, a ministar poljoprivrede Juraj Demetrović, koji je također radio s Pogačnikom u bosanskoj zemaljskoj vladi, podržao je prijedlog, pa je ukazom kralja od 21. travnja 1932. Pogačnik imenovan za ministra šuma i ruda, a drugi Hrvat

iz sjeverne Hrvatske profesor povijesti i zagrebački gradonačelnik dr. Stjepan Srkulj postao je ministar građevina. Prilikom preuzimanja dužnosti Pogačnik je među ostalim rekao: "Ali mogu vam samo toliko kazati da sam uvek bio i biću čovjek reda, rada i zakona, i da ću nastojati, kao što je i moj poštovani prethodnik to dosad radio, da u svom resoru o tome bude uveren svaki činovnik i namještenik, od najstarijega do najmlađega, jer smo svi mi tu radi naroda i državnog dobra".³⁸ Međutim, ovakav način rada, uobičajen u vremenu Austro-Ugarske Monarhije, nije bio zadovoljavajući u doba kulminacije velike svjetske krize, kada dolazi do radikalnog opadanja izvoza, iako je Pogačnik morao imati izvjesna iskustva s problemima šuma u Bosni.³⁹ Masovna pojava ruskog drveta na evropskom tržištu učinila je već 1931. jugoslavensko drvo nekonkurentnim, pa se o tome mnogo pisalo, ali pravih rješenja nije bilo.⁴⁰ Problemi su bili mnogo veći i rješenja mnogo kompliciranija nego što se to činilo Pogačniku kada je preuzeo ovaj izvanredno važan vladin resor, jer je u šumarstvu i na eksploataciji drveta radila najbrojnija radna snaga, pa je i kriza u toj grani bila izvanredno evidentna. Istina, Pogačnik je kao ministar šuma i ruda ušao i u Srškićevu prvu vladu, koja je formirana 2. srpnja 1932, ali ne i u drugu 5. studenog 1932., te tada i prestaje Pogačnikova funkcija aktivnog ministra. Razlozi su svakako višestruki i o njima možemo samo nagađati. Pogačnik je vjerojatno pružio otpor daljoj malverzaciji sa šumama, a da od svog ministროvanja nije imao nikakve materijalne koristi pokazuje da je iz uloge ministra izišao bogatiji samo za jedan omanji vinograd u Budrovcu koji je kupio u listopadu 1932. Svojim poštenim radom vjerojatno je bio trn u oku i vladinim činovnicima u ministarstvu šumarstva i krupnom kapitalu koji je naučio poslovati preko mita. Možda je i previše zahtijevao u vrijeme kulminacije privredne krize kada dolazi do umrtvljenja svih privrednih tokova. Naime, upravo u vrijeme njegovog ministროvanja, šumarski inspektor I klase ing. Srećko Mađarević objavio je u Zagrebu u vlastitoj nakladi monografiju "Naše šume. Njihovo značenje, uzgoj i iskorišćivanje sa šumarskog, industrijalnog i trgovačkog gledišta s osobitim obzirom na vladajuću ekonomsku krizu". Mađarević kritizira postojeće odnose vlade prema šumskom bogatstvu i daje prijedloge za rad u budućnosti, koji se u znatnoj mjeri razlikuju od dotadanjeg rada koji je doveo na ivicu propasti i Imovine općine i male pilane. Mađarević smatra da šumarstvo mora biti ofanzivno, da treba voditi veću brigu o šumskom prirastu, te da državnim mjerama treba urediti izvoz na bazi kliringa i tako osigurati prosperitet šumskom gospodarstvu (str. 22, 254, 292). Da je Pogačnik bio sklon upravo ovakvoj reorganizaciji šumarstva pokazuje njegova odluka da se poveća broj učenika u lugarskim školama, pa je dakle smatrao da treba stvoriti sposoban kadar koji će provoditi odluke vlade na polju šumarstva.

Pogačnik je očito bio suviše "naivan" za visoku državnu politiku koja se provodila u šumarstvu i koja je i dovela 1935. do čuvene Našičke afere, u kojoj nikada nije spomenuto Pogačnikovo ime.

Pogačnik je bio razočaran i na drugom planu. U izbore 8. studenog on je ušao s uvjerenjem "...da narodni i državni život mora biti prožet čistom jugoslavenskom mišlju narodnog jedinstva i čuvanja državne cjeline". Ustavom je proklamirano i načelo slobode, ravnopravnosti i jednakosti svih jugoslavenskih državljana, ali se to u praksi nije provodilo. Pogačnik smatra da se uspješna politika vlade može i mora sprovoditi uz punu i stalnu suradnju s narodom, što je mislio ostvariti preko Jugoslavenske narodne stranke. Međutim vrlo brzo stranka mijenja ime u Jugoslavensku radikalno-seljačku demokratsku stranku (JRSDS), pa se u njezinom naslovu našlo radikalno ime. Narod nije htio ništa čuti o radikalima, koji su u državu "uveli najgorju korupciju i partizanstvo", pa je naredenje Srškića Pogačniku u svibnju 1932., da organizira podržnice ove stranke i u Podravini, okrenulo narod protiv njega i učinilo ga omraženom vladinom ličnošću blizom radikalima, što Pogačnik nije mogao biti i nije nikada ni bio.⁴¹ Poslije atentata u Narodnoj skupštini i smrti Stjepana Radića bilo je teško za bilo koga ostvariti suradnju s narodom pri izvođenju vladinog programa i rješavanja "...svih velikih državnih, nacionalnih, kulturnih i socijalnih problema u demokratskom duhu", jer narod ljudima koji su dolazili iz Beograda jednostavno nije vjerovao.⁴² Uspjela sam pronaći da je 1. svibnja 1932. Pogačnik držao skupštinu u Fernan-

dinovcu, Kalinovcu i u Đurđevcu i da su ga došle slušati uglavnom pristaše "bivše" Hrvatske seljačke stranke. Pogačnik napada ustašku emigraciju, što je s obzirom na blizinu Janka Puste u Mađarskoj gdje su se ustaše sklonuli, bilo dosta aktualno ali i hrabro.⁴³ Pogačnik za vrijeme ministროvanja često dolazi u Đurđevac, jer mu je tu obitelj, pa je područje njegovog političkog djelovanja upravo Podravina, Đurđevac mu treba zahvaliti i za sredstva za gradnju novog crkvenog zvonika. Virovitička štampa zabilježila je njegov boravak u Virovitici 6. rujna 1932., kada je u vijećnici održao govor i pozvao inteligenciju da radi zajedno s narodom na poboljšanju općih prilika, a zatim otišao na ručak svojoj šogoroci Amaliji Basariček, koja je bila ravnateljica virovitičke osnovne škole, i koja se osobito angažirala u prikupljanju priloga za siromašnu djecu. Virovitički novinar i urednik hrvatskog lista Plevnik dao je Pogačniku ovu karakteristiku: "Gospodin ministar Pogačnik pravi je čovjek iz naroda, demokrata po tijelu i duši, radin kao mrav, koji ne traži za sebe ništa, a za narod sve. To se jasno vidi iz svake njegove riječi".⁴⁴ Plevnik i Pogačnik nisu stranački istomišljenici, pa vjerojatno u ovoj karakteristici ima dosta istine.

Od rujna 1932. o Pogačniku se vrlo malo piše u štampi. Među zadnjim vijestima je slika objavljena u *Politici* prigodom posvećenja temelja nove zgrade Ministarstva socijalne politike 26. rujna 1932. kojemu su prisustvovali Pogačnik i ministar narodnog zdravlja dr. Pucelj, koji je držao govor.⁴⁵ Zabilježena je i vijest da je kralj ukazom od 5. studenog za ministra šuma i ruda imenovao Pavla Maticu, a Pogačnik je dobio orden jugoslavenske krune prvog reda, postavši ministar na raspoloženju.⁴⁶ Po svemu se čini da je Pogačnik već u rujnu 1932. bio "neomiljena osoba u vladi". Razloge za to dakako ne mogu utvrditi, ali je posve moguće da se negdje iskazao i simpatije za profesora političke ekonomije na Pravnom fakultetu i prijatelja Đure Basaričeka dr. Dragoljuba Jovanovića, predsjednika zabranjenog Saveza zemljoradnika, koji je zbog brošure u kojoj traži federalno uređenje države, širenja letaka u tom duhu i elaborata "Zadaci nove vlasti", kao i zbog rukopisa "Šta nas (Srbe) košta svađa sa Hrvatima" bio u rujnu 1932. osuđen od Suda za zaštitu države na godinu dana robije, i do 1935. interniran u malo selo Tutin.⁴⁷ Dakako, to je samo pretpostavka, kao što bi mogle postojati i određene simpatije za akciju oko pripremanja zagrebačkih punktacija koje također padaju u vrijeme kada Pogačnik prestaje biti ministar, a koje također traže reorganizaciju države i liberalizaciju sistema.⁴⁸

7.

Iako je Pogačnik po drugi puta odbačen od kralja, a ako uzmemo rad u oblasnoj skupštini i treći puta, on ipak i dalje djeluje kao glavni organizator Jugoslavenske radikalne seljačko-demokratske stranke u kotaru Đurđevac, iako to čini nekako nevoljko i bez volje. Na kotarskoj konferenciji 17. studenog 1932. bio je izabran za predsjednika kotarskog odbora stranke, jer je dotadašnji predsjednik dr. Josip Široki imenovan za činovnika kod rudarskog satništva u Zagrebu. Istu večer je u gostionici Josipa (Pepe) Gresingera pred dvije stotine ljudi izložio mjere vlade koje ista poduzima na ublažavanju razarajuće privredne krize, čime je samo nadopunio bana dr. Ivu Perovića, koji je tri dana prije prošao kroz Đurđevac.⁴⁹ Jednu skupštinu održava Pogačnik i u Virju 7. siječnja 1933., na koju je došlo oko osamstotina seljaka. I ovdje Pogačnik težište govora stavlja na ekonomska pitanja, te ponajviše objašnjava potrebu razduživanja seljaka i mjere koje vlada poduzima na tom polju. Sve do novih izbora 1935. godine - do kada je i poslanik - Pogačnik je na čelu Jugoslavenske radikalno seljačke demokracije u đurđevačkom kotaru, te je na veliki stranački zbor u Nišu u svibnju 1933. poveo i 16 najboljih gospodara iz Đurđevca, a po povratku na godišnjoj skupštini 4. svibnja 1933. najavio i reorganizaciju stranke.⁵⁰

Međutim, nakon što je 31. ožujka 1934. definitivno umirovljen, te mu je prestala funkcija ministra na raspoloženju, a mjesečna mirovina od četiri tisuće dinara osigurala miran život, on se sve manje eksponira u radu stranke, pa ga čak i na banovinskoj stranačkoj konferenciji zamjenjuje Živko Valent iz Kalinovca.⁵¹ Principijelan do kraja Pogačnik ostaje u nezahvalnoj

Đurđevački stolar Valentin Pogačnik sa snahom Ankom Pogačnik i Borisom Basaričekom oko 1931 godine. u Đurđevcu (Presnimak E. Wagner).

uloži žrtve, i ne uključuje se u rad Mačekove stranke, iako je vjerojatno ne samo pažljivo već i sa simpatijama prati. U Đurđevcu sve više pristaša među seljacima ima sposobni organizator Marko Matkov, predsjednik Hrvatske seljačke zadruge, koji je od šestosiječanjske diktature bio više puta kažnjavan i zatvaran, ali koji se stavio na čelo livadarskog pokreta, te je ponudio seljacima konkretnu akciju koja im je omogućila stjecanje koristi i poboljšanje kvalitete livada, što je našlo direktnog odziva i na stočarstvu kao dominantnu poljoprivrednu granu u ovom kraju. Marko Matkov je djelovao gotovo bez odmora, poput fanatika, te je predobio sve napredne gospodare ovog kraja, što je svakako utjecalo, da je s njegovim prijelazom ka komunistima već u prvoj godini rata, ovaj zaokret učinio i znatan dio seljaštva, napustivši Mačekovu politiku čekanja.⁵² Pogačnik je sa šezdesetjednogodišnjom shvatio da je njegovo vrijeme prošlo i da je svojim zalaganjem za unitarističku, jaku Jugoslaviju eliminirao sebe kao političara, te ga poslije 1935. više nema na političkoj sceni. Bio je očito preveliki didaktičar, profesor i odgajatelj. Politika je također poučavanje, ali drugačija nego u školi. Pogačnikovi govori ličili su na školska predavanja, on u njima nije slijedio potrebe naroda već je nastojao umirivati obećanjima, koja onda nisu realizirana, jer njihova realizacija i nije ovisila o Pogačniku. Pogačnik je i poslije atentata u skupštini 1928. nastavio razmišljati i djelovati na istoj liniji, a promjene su bile brze i na političkom i na privrednom planu, i uopće situacija se mijenjala tako brzo, da je Pogačnik - već istrošen radom i brigama - nije mogao pratiti. Nesklon jakim istupima, sklon izbjegavanju sukoba s moćnima, Pogačnik je svoju zalihu junaštva i opozicionarstva istrošio u mlađim danima, te se nije ni pokušao približiti u poznim godinama udruženoj opoziciji, odnosno seljačko-demokratskoj koaliciji mijenjajući stavove kao što je to činio Svetozar Pribičević i drugi političari Hrvatske. Koliko je na to utjecalo siromaštvo u djetinjstvu i asketski odgoj u crkvenim humanim institucijama, kao i mala mirovina od 1921. do 1932., teško je danas reći. U svakom slučaju ministროvanja je Pogačniku poboljšalo materijalne uvjete života, ali mu

Valentin Pogačnik, otac Viktora Pogačnika i Boris Basariček, sin Đure Basaričeka oko 1931. g. u Đurđevcu (Presnimak E. Wagner)

je oduzelo poštovanje naroda, jer je postao "režimski" čovjek, da bi ga i režim već 1934. odbacio kao neupotrebljivog na pustolovnoj političkoj vladinoj sceni.

Živi do smrti 1945. umjereno, štedljivo, razočarano i gotovo neprimjetno u sredini koja vrije, razdirana socijalnim i nacionalnim sukobima. Do 1942. imao je i velikih obaveza prema sinu dr. Đure Basaričeka Borisu. Međutim, kada je Boris, kao student treće godine prava, došao 1942. da provede božićne praznike kod Pogačnikovih, bio je jedne noći odveden od neke partizanske grupe na Bilogoru, gdje je i nestao, pa mu se ne zna ni za grob. Prema nekim glasinama ubijen je, jer je tvrdokorno izjavljivao da živi za Hrvatsku i da se toga neće nikada odreći, te da ne priznaje avnoistički unitarizam.⁵³

Nakon Pogačnikove smrti⁵⁴ supruga Anka preselila se u Viroviticu k nećaku, nakon što kuća i vinograd prodani. Danas su i prozori na kući pregrađeni tako da nije ostalo ni traga od njene pseudoklasične ljepote. Devastacije vremena nije pošteđen ni grob Viktora Pogačnika, te je već 1965., kada sam ga zadnji puta vidjela, bio raspucan i otvoren.

Ovaj rad želi ukazati da ljude ne treba suditi u fragmentima već u cjelokupnosti njihova življenja. U cjelini Pogačnik je istaknuti prosvjetni radnik. U fragmentima on je pošten ministar i loš političar. U svakom slučaju život vrijedan pažnje.

Bilješke

1. Datum rođenja nije u svim dokumentima isti. Negdje se spominje 1. prosinac, a na jednom dokumentu sam našla 21. Za datum smrti zahvaljujem đurđevačkom župniku Izidoru Fereku, koji je bio tako ljubazan da mi ga saopći pismom.
2. Prva zadruga imala je 1875. godine 65 članova, druga 28 a treća 33, pa je toliko obrtnika bilo u Đurđevcu u to vrijeme (Adolf Cuvaj, Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj i Slavoniji, rukopis u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, str. 306).
3. Danimir je završio u Grazu medicinu, ali je umro na kraju prvog svjetskog rata od posljedica ratnih napora. Bio je pokopan na zagrebačkom groblju Mirogoj.
4. Marija se udala za stolara Ivana Kolara koji je imao radionicu u Kolodvorskoj 25 (sada Stjepana Radića), a tu je i stanovao.
5. Historijski arhiv u Zagrebu (dalje: HAZ). Velika gimnazija, sig. 25346 - glavni imenik.
6. HAZ, Velika gimnazija, sig. 25347, - glavni imenik za 1887/88.
7. Enciklopedija Jugoslavije, 5, Zagreb 1962, str. 553. Ivan Lorković je nažalost umro već 1926. godine pri čemu treba istaći da nije

- prihvatio Radićevo priznanje monarhije, već je ostao na pozicijama republikanizma. Treba možda reći da je ujak Blaža Lorkovića Pavao Draganec, bio župnik u Rasinja i da se on brinuo da se Lorković školuje u Varaždinu i Zagrebu (Dragutin Pavličević, *Ekonomska i društveno-politička djelatnost Blaža Lorkovića*. - Povijest ekonomske misli na tlu Jugoslavije od 15-20. stoljeća, Zagreb, 1984, 251).
8. HAZ, Velika gimnazija, sig. 25348. - glavni imenik za 1888/9.
 9. Historijski arhiv Slavonski Brod, odcjel Slavonska Požega, fond Požeške gimnazije, Glavni imenici 1889-1894. Zahvaljujem kolegi Kardumu koji je izvršio uvid u imenike.
 10. Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu, Ispitna komisija za polaganje stručnih ispita za profesore srednjih škola na Filozofskom fakultetu, jed. 165-1722; kut. 149.
 11. Protičev rad je objavljen u Školskom vjesniku zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu 1897. godine. Pogačnik se više puta poziva i na mišljenje Erazma Rotterdamskog, humanista iz 16. stoljeća, citirajući ga prema Glöcknerovom radu "Das Ideal der Bildung und Erziehung bei Erasmus von Rotterdam". - *Jahrbuch des Vereins für wissenschaftliche Pädagogik*, 22, Dresden 1890. Rad Zillera nosi naziv "Vorlesungen über allgemeine Pädagogik", Leipzig 1876. I "Grundlegung zur Lehre von erziehenden Unterricht", Leipzig 1884.
 12. Đuro Basariček bio je prijatelj braće Radića. Antun Radić je u ljetu 1899. proputovao Bosnom i Hercegovinom, te je o tome napisao i "Izvjješće o putovanju po Bosni i Hercegovini objavljenu u vrijeme od 20. VII-21. VIII 1899", a dakako da je i pričao o svojim dojmovima s tog putovanja. Danas ova gimnazija nosi ime "Aleksa Šantić", i još uvijek je u upotrebi.
 13. Pogačnik je došao u Bosnu s kolegama Leopoldom Jamnickijem, Slavoljubom Kantocijem, i oni su također dobili posao u Mostaru (Osvit (Mostar), 85 od 21. X 1899).
 14. Osvit, 49 od 27. VI 1900. Zahvaljujem prof. Anti Gabriću koji mi je 1988. poklonio u Mostaru u biblioteci gimnazije "Aleksa Šantić" Spomenicu "75. godina gimnazije u Mostaru. 1893-1963", Mostar 1968. u kojoj s spominje i V. Pogačnik.
 15. M. Kolar-Dimitrijević, Ivan Križelj, Radnički tribin, Zagreb, 1988.
 16. Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-Ugarske okupacije (1879-1918)*, izd. Veselina Masleše, Sarajevo 1972.
 17. Papić navodi podatke da su Kudlich i Pogačnik radili i na tuzlanskoj gimnaziji, ali ovu činjenicu nisam uspjela utvrditi kroz druge podatke (Papić, str. 118).
 18. Opreznost nije bila suvišna ma kako Pogačnik djelovao. To potvrđuju kasnija zbivanja na mostarskoj gimnaziji. Ona je naime na početku prvog svjetskog rata zatvorena zbog antimonarhijskih istupa, a sljedeće godine, kada je već Pogačnik bio na položaju inspektora narodnih, trgovačkih i učiteljskih škola u Bosni i Hercegovini, dolazi do ponovnog otvaranja samo nižih razreda.
 19. Ovoj članak je odgovor Anti Jukiću na članak "Razbistrimo" (List, 1900, 829-833), a odnosio se na prijemne ispite u srednjim školama.
 20. Ovoj rad je štamparija Pacher i Kisić u Mostaru štampala i kao posebni separat, i on se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.
 21. M. Papić, n. dj., 72-6. Vojislav Bogičević, *Istorija razvika osnovnih škola u Bosni i Hercegovini 1463-1918.*, Sarajevo 1968, 74. Virovitički hrvatski glasnik, 17 od 24. IV 1932. Pogačnik je vjerojatno surađivao u izradi promonarhijske "Spomenice o patriotskom radu nastavnih zavoda u Bosni i Hercegovini za svjetskog rata u školskim godinama 1914/15. i 1915/16." Sarajevo 1916. Iz koje se vidi kako je rat utjecao na rad osnovnih škola, i kako su se djeca morala uključiti u skupljanje ne samo raznih industrijskih sirovina već se preko njih agitiralo i za upisivanje ratnih zajmova, pri čemu su se djeca zbog mobilizacije ili internacije očeva, sve češće našla u teškom položaju pa je pri školama trebalo organizirati učeničke kuhinje.
 22. Aktivnost Pogačnika u zemaljskoj vladi mogla bi se bolje istražiti, budući da se u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu nalaze pohranjeni dosta dobro očuvani fondovi Zemaljske vlade, odnosno povjerenstva za Bosnu i Hercegovinu ministarstva socijalne politike.
 23. Vidi A. Nikić, *Godine gladi (1916-1919)*, Duvno 1974. I Spomenica fra Didak Buntić, Mostar 1978; M. Kolar-Dimitrijević, *Evakuacija bosanskohercegovačke djece na ishranu u Hrvatsku krajem prvog svjetskog rata*. - Zbornik Veleizdajnički proces u Banjaluci, Banjaluka, 1987, 399-411. Upravo radim na monografiji iz koje će se točno vidjeti raspored smještaja djece u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji.
 24. U Vojvodini je nabavljeno 400 vagona kukuruza, a iz SAD-a 370 vagona brašna, koje se prodavalo po 325 kruna jedan metrički cent, a nabavljeno je i 83 vagona mesa (Jugoslavenski ekonomist), 22 od 22. III 1919. - St., Prehrambene i ekonomske prilike u Bosni i Hercegovini.
 25. Pripadnost V. Pogačnika ovoj stranci utvrđena je kroz priloge njegove supruge Anke Pogačnik za Napretkovu Božićnicu, koji darovi su registrirani kroz list Hrvatske težačke stranke Hrvatska sloga (Hrvatska sloga, 19 od 26. I 1921).
 26. Nezavisnost (Bjelovar), 36 od 6. IX 1919. - Hrvatska zajednica u Bosni. Postoji vjerojatnost da je Pogačnik autor ovog članka. U svakom slučaju on izražava njegovo uvjerenje kojeg je zadržao do kraja svojeg političkog života. Iskazivati stranačku aktivnost otvoreno bilo je i sada vrlo opasno, pa je prof. Ikončić bio otpušten odlukom Ministarskog savjeta, jer je početkom 1921. otišao na sastanak Radićeve stranke (Hrvatska sloga, 37 od 15. II 1921).
 27. Narodno jedinstvo, 92 od 9. V 1921. Zajedno je umirovljen i dr. Ilija Badovinac, šef odcjeljenja za trgovinu, obrt i industriju, i to izrazom "u stanje pokojja", na što je živo i oštro reagirala Hrvatska sloga, (Hrvatska sloga, 91 od 21. IV. 93 od 27. IV 95 od 29. IV 1921. - Bosanska vlada; Arhiv Hrvatske, Ministarstvo prosvjete, personalni spis, kut. 533, dosje 13598 - V. Pogačnik). Da je Pogačniku već polovinom 1920. bilo u Sarajevu teško pokazuje njegovo imenovanje za ravnatelja učiteljske škole u Križevcima i male gimnazije u istom mjestu. Međutim, ovaj premještaj nije prihvatio, te je još pola godine ustrajao na svom starom mjestu (Nezavisnost, 35 od 28. VIII 1920).
 28. Autorstvo ovog članka utvrđujemo sadržajem i na osnovu latinskog citata na kraju članka. Hrvatska sloga, 101 od 8. V i 102 od 10. V 1921.
 29. Vjesnik osječke oblasti, 1927, 30.
 30. Narodna obrana, 1 od 7. I 1928. - Pred novim teretima. Proračun je iznosio 18,596.234 dinara, i u njemu je država participirala sa svega 7,500.000 dinara. Ostalo se imalo namaknuti putem pritiza i to sa 15 posto zemljanika na šume, 10 posto na tečvarine III razreda, 25 posto na dionička poduzeća, 5 posto od zarada privatnih namještenika i činovnika, te otkup kuluka u iznosu od deset dinara. Štampa je kritizirala dosta visoke dnevnice za oblasne zastupnike koja je iznosila 150 dinara, i koja je, u usporedbi s cijenom kilograma kruha (kretala se oko tri dinara) doista bila visoka.
 31. Vjesnik osječke oblasti, 1928, 216.
 32. Službene novine osječke oblasti, 1929.
 33. O Đuri Basaričeku kao borcu za jugoslovenstvo pisao je i Dragoljub Jovanović u vrijeme Basaričekove smrti (Rad. List za odbranu i organizaciju radnog naroda, 62 od 1. VII 1928), ali i 1973. godine (D. Jovanović, *Ljudi, ljudi... Medajloni 50 umrlih savremenika*, Beograd 1973, 330-334.)
 34. Jugoslavija, 24. XII 1931; Arhiv Instituta za savremenu povijest u Zagrebu u Opatičkoj 10 (dalje: AISP), zbirka XXI, kut. 44, 2654 - izvještaj kotarskog načelnika Đurđevića dra Legovića. Za senatora je međutim 3. I 1932. izabran Tomo Jaičabetić, koji se još 1925. razočao s Radićem, ali koji je istupao u hrvatskom saboru još 1917. tražeći poštenije postupanje sa seljaštvom Hrvatske.
 35. Kod čitave zemlje budžet banovina je smanjen od 1,117,329,947 dinara na 844,097,907, a kod Savske banovine sa 235,870,000 na 200,545,000 dinara. Banovinski pritizi kretali su se od 15 posto do 25 posto na državni porez (Politika, 8582 od 31. III 1932).
 36. Politika, 8604 od 22. IV 1932. Pokrenuta je revizija ugovora za šumu Rujevac u Banji, koju je eksploatirao Drach d.d. iz Siska, a revizija je zahvatila i sremskomitrovačko poduzeće Vardu d.d. i Slavoniju d.d.
 37. Isto, 8587 od 5. IV i 8603 od 21. IV 1932.
 38. Isto, 8605 od 23. IV 1932.
 39. Austrijska vlast je bosanske šume dala na upravljanje begovima za njihovu lojalnost, uz obavezu da seljaci imaju pravo servituta. Po završetku prvog svjetskog rata begovi su se počeli ponašati kao da su šume njihovo isključivo vlasništvo, pa su prodavane velike drvene mase, te je i čitava vlada od socijaldemokrata i komunističkih napadana zbog nesposobnosti da uredi to pitanje (Glas sjebode, 277 od 22. XII 1920).
 40. Šumarski stručnjak dr. Marinović piše da treba tražiti nova tržišta i više finalizirati drvene sirovine (Politika, 8581 od 30. III 1932).
 41. Virovitički hrvatski glasnik, 10 do 15. V 1932. - Ivan Dobovec Plevnik, Jugoslavenska narodna stranka. Plevnik misli da bi se samo

- pod tim nazivom mogao narod pridobiti za rad. Narodna obrana, 20 od 14. V 1932. I ministri i poslanici dobili su taj zadatak.
42. Isto, 19 od 8. V 1932. - Proglas "Narodu Jugoslavije" o osnivanju jugoslovenske radikalno seljačke demokratije.
43. AISP, XXI, kut. 44 - 2654 - 1932. g. - izvještaj Legovića od 3. VIII 1932. U Đurđevcu naime radi kao advokat dr. Vlado Sabolić, koji je za rata postao veliki župan bjelovarske župe.
44. Virovitički hrvatski glasnik, 37 od 11. IX 1932. Zanimljivo je, da je i kupnju već spomenutog vinograda u Budrovcu zabilježio kotarski načelnik Legović u svojem izvještaju banskoj upravi (AISP, XXI, kut. 44 - 2654 - izvještaj od 1. XI 1932).
45. Politika, 8757 od 27. IX 1932.
46. Isto, 8797 od 6. XI 1932 - Nova vlada g. dr. Srškića.
47. Proces je redovito pratila Politika (brojevi 8750-8755 od rujna 1932).
48. Ljubo Boban, Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, 1, 1987, 9 i dalje.
49. AISP, XXI, kut. 44 - 2654 - izvještaj od 2. XII 1932.
50. AISP, XXI, kut. 50 - 3049 - izvještaj Legovića od 3. II 1933. i izvještaj novog kotarskog načelnika Urtić Ivanovića od 3. V 1933.
51. Arhiv Hrvatske, Ministarstvo prosvjete, personalni spisi, kut. 533, dosje 13598, i AISP, XXI, kut. 60/- 3870-1934.
52. AISP, XXI, kut. 61 - 3967 - izvještaj iz 1934. Matkov je tokom rata bio član Okružnog NOO-a Bjelovar, i član ZAVNOH-a, a na konferenciji gospodarskih stručnjaka u Otočcu 16. prosinca 1943. sudjelovao je s vrlo zapaženim govorom o zadrugarstvu. Radio je na obnovi zadrugarstva u Savezu hrvatskih seljačkih zadruga, te je bio predsjednik nabavno-prodajnih saveza "Selopromet". Kasnije se povlačio u Đurđevac, te je kao naivni umjetnik u divorezu ostvario zapažene rezultate (Nikola Rapajić, M. Kolar-Dimitrijević, Kongres privrednih stručnjaka Hrvatske. Otočac-Cazma, Zima 1943/1944, Zagreb 1985, 196. ; Ivo Strahonja, Podravski zapisi, Koprivnica 1979, 41-43.
53. Obitelj Basariček je uopće imala tragičnu sudbinu. Supruga Đure je već 1931. bila smještena u duševnu bolnicu, a kćerka Ljuba postala je alkoholičarka.
54. Nije mi poznata ni sudbina vrlo lijepe Pogačnikove biblioteke od nekoliko tisuća knjiga s posebno lijepim uvezima izdanja Matice hrvatske. Ja iz ove biblioteke posjedujem dvije knjige: "Podravske crtice" dr. Rudolfa Horvata i "Kratki repetitorij povijesti" od Stjepana Sikulja, koje mi je poklonio Pogačnik pred smrt. Knjige je lagano prepoznati, jer su potpisane, i bilo bi zanimljivo baciti pogled u ovu biblioteku, jer bi ona uvećala naše saznanje o mišljenju i kontaktima ovog jedinog ministra kojeg je Đurđevac ikada imao, ali i arheologa koji je često učenike vodio na arheološko nalazište Mogorjelo kod Čapljine u Hercegovini na obalama Neretve, koje je iskapano između 1899. i 1903., te klasičnog filologa, koji je predavanje klasičnih jezika opravdavao i branio argumentiranim razlozima.